

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

65

Den lærde Skole.

Tale

ved

Rectorindsættelse i Frederiksborg lærde Skole

d. 10de Septbr. 1864

af

Dr. S. Martensen,

Biskop over Sjællands Stift.

Kjøbenhavn.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel.

Thietes Bogtrykkeri.

1864.

Udgivning af Forlaget

Den lærde Skole.

Tale

ved

Rektorindsættelse i Frederiksborg lærde Skole

d. 10de Sepbr. 1864

af

Dr. H. Martensen,

Biskop over Sjællands Stift.

Kjøbenhavn.

Forlagt af den Gyldenalske Boghandel (F. Høgel).

Zhiele's Bogtrykkeri.

1864.

Hæderlige Forsamling!

Vi have for ganske kort tiden i bogstabelig Betydning kunnet anvende Ordet: Inter arma silent Musæ, under Baabenbraget forstummer Kunst og Videnskab, og endnu kunne vi jo i Almindelighed sige, at disse Tider kun ere lidet gunstige for Videnskaberne, kun synes at være lidet skiktede til deri at holde en Høitid som den nærværende. Dog skal den stille Skolegjerning saavidt muligt have sin Fremgang ogsaa i ugunstige Tider. Og saaledes have vi da idag forsamlet os for at mindes, at denne Skole har faaet en ny Forstander og Styrrer*), en Mand, hvem vi glædes ved at hilse i dette Embede og til hvis Anbefaling vi visse- lig ikke behøve at tale. Thi hans tidligere Arbeide i Skolens Tjeneste, hans ualmindelige Værdom og sjældne Væregaver have alt længe havt almindelig Anerkjendelse; og samtidigt med Overtagelsen af dette Embede har han jo forøget sine Fortjenester af Skolen ved at skjænke den et Værk, der med Glæde modtages af Alle, hvilke de classiske Studiers Fremgang i vort Fædreland ligger paa Hjerte, og hvorom vi

*) Herr Rector C. Berg.

ønske og haabe, at det vil blive brugt og paastjønnet, som en i vort eget Fædreland forarbejdet Nøgle til Oldtidens Skatte. Og naar vi da efter Fædrenes Skik holde denne Høitid for at mindes om Kære-embedets, om Skolens Betydning for Samfundet, for Fædrelandet, hvorom skulde jeg da hellere tale ved denne Veilighed, end netop derom, vel vidende, at hvad jeg har at sige, allerede oftere og bedre er sagt tilforn, men dog haabende, at gamle Sandheder ved saadan høitidelig Veilighed maae kunne faae nyt Liv og ny Bekræftelse. Vi ville da i disse Dieblikke forelægge os selv det Spørgsmaal: hvorfor vi ønske, at den lærde Skole fremdeles maa blomstre iblandt os, hvorfor vi indeslutte Haabet for den lærde Skoles Fremtid under Haabet for Fædrelandets Fremtid, hvilket vi vedblive urokkeligt at fastholde uagtet Alt hvad der i disse Tider vil fylde vore Hjerter med Frygt og Bekymring. Tiderne opfordre os ogsaa til at forelægge os dette Spørgsmaal. Thi mange Møster i Tiden kræve jo, at den lærde Skole aldeles skal nedlægges som en Anstalt, der forlængesiden har overlevet sig selv, ikke svarer til Nutidens Fordringer om det Practiske, det Nyttige, det, som har umiddelbar Indflydelse paa Livet. Og vistnok ville vi jo Alle erkjende, at den nyere Tids Dannelse og Fornødenheder have udviklet sig en saadan Mangfoldighed af Retninger, at den lærde Skole ikke mere kan have den ubelukkende, den eneherstende Betydning som i en

tidligere Tid, at der ved Siden af denne maa være Skoler, der udvikle sig paa et andet Grundlag. Dog er det vor Overbeviisning, at noget saare Væsentligt, noget Stort vilde fattes, at Dannelsen i Folket viide blive saare mangelfuld, dersom den lærde Skole fattedes. Og det er derom jeg ønsker at tale et Ord ved denne høitidelige Anledning.

Hvorfor vi da ønske at den lærde Skole fremdeles maa blomstre iblandt os? Vi kunne begynde med et practist Synspunct, med et Henblik til de Unges tilkommende Virkefreds. Vi kunne begynde med at sige: Derfor ønske vi, at den lærde Skole fremdeles maa blomstre iblandt os, fordi den protestantiske Kirke, til hvilken ogsaa vort Folk bekjender sig, ikke kan være uden den lærde Skole. Thi da den protestantiske Kirke sætter den hellige Skrift som den øverste Regel og Kettesnor for Læren, saa maa ogsaa dens Lærestand være fortrolig med Grundspørgene, i hvilke de hellige Skrifter ere affattede og i hvilke de Hjælpe Skrifter ere affattede, som ere nødvendige til de hellige Skrifters Forstaaelse. Det er dette Synspunct, som fra først af, paa Reformationstiden, har stillet den lærde Skole i et saa nært Forhold til Kirken, dette Synspunct, som Luther og Melanchthon saa ofte fremhævede, naar de talte den lærde Skoles Sag. Og dette Synspunct vil vistnok ogsaa fremdeles beholde sin Gyldighed. Thi vel have der ogsaa hos os ladet sig Stemmer høre med den Paa-

stand, at Præsterne ikke behøve den lærde Dannelse og at det er Nok for Præsterne at kjende Bibelen i Modersmaalet. Men hvor vigtigt det end maa erkjendes at være, at Præsterne have Modersmaalet i deres Magt, saa ville vi dog imod hiin Paaastand vedblive at gjentage, hvad Reformatorerne atter og atter have indskjærpet, at lade vi Grundsprogene fare, da vil Kirken, hvad ogsaa Erfaring har lært, meget snart komme i Forsald, da ville Menneskelærdomme, Misforstaaelser og Mistydninger meget snart sætte sig i Guds Ords Sted, hvis rette og oprindelige Mening man ikke mere er istand til at kjende; falske Drakler ville udledes af Skriften, naar den i tvistige Spørgsmaal ikke mere kan adspørges i Grundsproget. Vi kunne fremdeles sige, at Kjendskab til de gamle Sprog er nødvendigt ikke blot for det theologiske Studium, men ogsaa for det juridiske og medicinske. Men hvor vigtige end disse specielle og practiske Synspuncter monne være, den lærde Skole kan ikke dermed lade sig nøie, men har et høiere Formaal. De Studier, i hvilke de Unge her skulle indføres, kaldes humaniora, og dette Ord viser hen til Humanitetens Idee, til Forestillingen om Menneskedannelse og Menneskeforædling; og den lærde Skole tilsigter ikke blot en Specialdannelse, en Fagdannelse, men almindelig Dannelse, hvis Væsen vi kunne betegne efterdannende et helligt Ord: Dragter først efter det Gode, Sande og Skjønne for dets egen Skyld, da skal alt det

Dvrigge tillægges Eder! Og derfor ønske vi, at den lærde Skole fremdeles maa blomstre iblandt os, fordi Kjendskabet til den græske og romerske Oldtid er en saa væsentlig Factor i Menneskedannelsen og Menneskeudviklingen, fordi den græske og romerske Oldtid fremstiller os den høieste Skikkelse af Humaniteten, af Menneskedannelse og Menneskeforædling, hvortil Menneskeslægten har kunnet hæve sig uafhængigt af Christendommen og Christendommens Virkninger, fordi den fremstiller os en i sig afsluttet og fuldendt Culturverden, der netop ved denne sin Afslutning og Fuldbendelse i sig, er et saa væsentligt Dannelsesmiddel. Allerede Sprogstudiet blot som saadant, Studiet af de gamle Sprog reent som Sprogstudium, er et høivigtigt Middel til almindelig Dannelse, fordi det udvikler den logiske Sands, fordi Grammatik i sit Væsen er Logik, fordi Studiet af de gamle Sprog, der deels ere saa rigt udviklede, deels saa fjerntliggende fra vor egen Forestillingskreds og derfor kræver Anstrengelse, er et af de herligste Middel til at danne Disciplene til strengere Tænkning, en Mandens Tugt, Disciplin og Gymnastik, hvis Virkninger paa mange Maader ville komme det practiske Liv tilgode. Og fremhæve vi ikke udelukkende denne blot formelle Side af Dannelsen, og ingenlunde vilde vi ønske den lærde Skole tillykke, dersom Grammatiken her skulde føre Eneherredømmet, et Eneherredømme, som ogsaa til forskjellige Tider af den lærde Skoles Historie har

fremkaldt ikke ugrundede Klager over aandsfor-
 tærende Løshed, smaaligt Bogstavvæsen og Staller
 uden Hjørne. Studiet af de classiske Sprog maa
 gaae Haand i Haand med Studiet af den classiske
 Litteratur. I denne Litteratur ere Tanker og
 Ideer udtalte, der med Rette kunne henregnes til
 Menneskeslægten's Grundtanker og Grundbilleder, til
 hvilke den efter Dannelsen stræbende Menneskeand
 stedse paany vil kunne vende tilbage. Biaden
 og Odysseen ere Billeder af Menneskelivet, der
 ikke forældes, og Herodots Historier ville fra
 Slægt til Slægt forsamle de Vyttende. Platos Ideer
 ville vedblive at skinne som lysende Stjerner for den
 granskende Tanke, og Ciceros Taler ville altid tiltale
 ved Forstandens Klarhed og Styrke. Og disse be-
 tydningssfulde Tanker og Ideer ere fremstillede i den
 meest fuldendte, baade i det Hele og i det Enkelte
 omhyggeligt gjenarbejdede Form. Det er denne
 Forening af det værdifulde Indhold og den fuldendte
 Form, det er disse Guldbæbler i Sølvfaaler, vi be-
 nævne som det Classiske. Og derfor ønske vi, at den
 lærde Skole fremdeles maa blomstre iblandt os, fordi
 vi ønske, at der dog maa være eet Sted, hvor Sand-
 sen for det Classiske udvikles hos Ungdommen, Sand-
 sen for Oldtidens classiske Litteratur, der som en Arv
 er skænket Menneskeslægten, ikke blot et enkelt Folk.
 Jo mere disse Tider ere opfyldte af ephemere og for-
 gængelige Frembringelser, desto vigtigere er det, at

Sandsen uddannes for det Varige og Blivende, der ikke taber sit Værd i den flygtige Tid. Jo mere disse Tider ere opfyldte af det Regellose og Formløse, det Kunstlede, Paatagne og Søgne, desto vigtigere er det, at Sandsen udvikles for det Harmoniske, for ædel Simpelhed og Genfold, for Enheden af Kunst og Natur. Jo mere der i disse Tider er fremkommen en Tungfærdighed og Skrivefærdighed, i hvilken Ordet iler langt forud for Tanken, uden at Tanken hos de Talende og Skrivende selv kan følge med det ustandseligt strømmende Ord, desto vigtigere er det, at den i Sandhed philologiske Sands udvikles, den philologiske Sands, der ogsaa er Sandsen for den virkelige Enhed af Ord og Tanke, der vissejelig findes i hine gamle, classiske Bærker. Vel veed jeg, at det classiske Studium i Skolen kun kan være et begyndende, ikke kan blive færdigt og afsluttet. Og jeg veed ogsaa, at dette Studium hos de Fleste ikke bliver fortsat i Eftertiden, eller dog kun høist ufuldkomment fortsat. Ikke destomindre stadfæster Erfaring, at naar Skolen kun grundigt er bleven benyttet, da vil ogsaa selve Skolestudiet efterlade en blivende Virkning for hele Livet, vil give de modtagelige Mander et uudsletteligt Præg, vil stadfæste den romerske Digters Ord:

Quo semel imbuta est recens servabit odorem
Testa diu

at Duften, som eengang gjennemtrængte det nye og friske Kar — og disse Unge ere nye og friske Kar — vil længe bevares deri.

Men idet vi prise det classiske Studium, da glemme vi ikke, at den græske og romerske Oldtid dog kun er den ene Factor i den lærde Skole. Den anden Factor er Christendommen og den ved Christendommen paavirkede nyere, nationale Litteratur, der tilvisse ogsaa hører til humaniora, som jo Christendommen selv, skjøndt i høieste Forstand et divinum, ogsaa i høieste Forstand er et humanum. Og naar vi skulle nævne den lærde Skoles Princip, da kunne vi dog ikke nævne det hedenske, men maae nævne det christelige Humanitetsprincip. Naar vi da prise de classiske Studier, da er det ikke fordi vi sætte den gamle Litteratur som det Høieste, og vi afvise den Misforstaaelse, i hvilken den lærde Skole stundom har gjort sig skyldig, som om det var Opgaven at danne de Unge til at blive Grækere og Romere eller dog til at blive deres Efterlignere, i den Betydning at gjennemtrænge dem med græsk og romersk Tænkemaade, med antik Livsaufkuelse, som om denne skulde være et Lys for deres Fod, en Lygte paa deres Sti, skulde være dem den rette Ledestjerne igjennem Livet. En saadan Forguldelse af den classiske Oldtid, der f. Ex. findes hos flere af det 15de Aarhundredes Humanister, fører til det heelt Modsatte af det Classiske, nemlig til Smag-

løshed og Carriatur. Vi kunne nu eengang ikke blive Grækere og Romere; vi ere og blive Nytidens Børn. Men vel kunne vi tilegne os Forudsætningerne for vor egen, for Nytidens Cultur, kunne optage disse som et Element i vor egen Dannelse. Men nu er den græske og romerske Oldtid eengang den historiske Forudsætning for hele den nyere ved Christendommen skabte og paavirkede Culturverden, der ikke kan forstaaes uden denne sin Forudsætning. Ligesom det Nye Testamente ikke kan forstaaes uden det gamle, saaledes heller ikke den nyere Culturverden uden den gamle, uden den klassiske Oldtid og Litteratur, der saa at sige er Culturens gamle Testamente. Og derfor kunne vi sammenfatte vor Anskuelse ved at sige: derfor ønske vi, at den lærde Skole fremdeles maa blensire iblandt os, fordi vi ønske, at der i vort Fædreland maa være Mænd, der, idet de virke i Statens eller Kirkens Tjeneste, i Culturens og Civilisationens Tjeneste, ogsaa have en historisk Bevidsthed om Menneskeslægtenes Udviklingsgang. En historisk Bevidsthed siger jeg, men tænker herved ikke blot paa en almindelig historisk Kundskab, der uden Bæmselighed kan erhverves, men paa Frugten af en Dannelse, ved hvilken der stiftes et umiddelbart Bekjendtskab med Oldtidens og Nytidens aandelige Mindesmærker, en Dannelse, ved hvilken de Unge føres gennem Oldtid til Nutid, ligesom gjentage den Vej, som Slægten har vandret, en Dannelse, ved hvilken de veiledes

til at see Oldtiden og dens Værker i et andet Lys og med et andet Øie end selv hine Gamle have seet dem, veiledes til at opfatte Forholdet mellem den nye og den gamle Verden, Forholdet siger jeg, altsaa ogsaa Forskjellen, altsaa ogsaa Modsetningen. Den christelige Anskuelse af Mennesket, det christelige Humanitetsideal er vistnok meget forskjelligt fra det antike, og det er Skolens Opgave ikke at udslette denne Forskjel, men indenfor sine Grændser og i Forhold til Disciplenes Aandsmodenhed at gjøre den bemærkelig; men da ogsaa at fremdrage Tilnærmingspunkterne mellem Oldtid og Nutid, da ogsaa at lade det Blevende og Uforvængelige i Oldtidens Dannelse gjøre sin Virkning paa det ungdommelige Sind. Vor Tids religiøse Ideal, det Ideal, som Christendommen foreholder os, er vistnok saare forskjelligt fra Oldtidens. Hvilken Forskjel er der saaledes ikke mellem det christelige Forsyn og Hedenskabet's Skjæbne, mellem den eneste sande Gud og hiin Mangfoldighed af verdslige Gudesskikkelser! Og dog, hvilket Dannelsesmiddel, hvilken Forberedelse til dybere Eftertanke over de høieste Ideer er ikke givet os i de gamle Myther! Ja vi kunne jo nævne Mythologien som en Erhæjning, der ved sit dybsindige Sindbilledsprog, i det ungdommelige Sind vækker Anelsen af den Menneskelivets Gaade, hvis Løsning Aabenbaringen giver os. Vor Tids politiske Ideal er meget forskjelligt fra Oldtidens. Og dog, naar den lærde Skole fører sine Disciple til

Athen og Sparta og Rom, hvilken Fordommelse til Opfatningen af Borgersamfundet gives os ikke ved Billedet af Oldtidens offentlige Liv, dens Talere og Helte, de borgerlige Partiers Kampe, Modsætningen mellem Frihed og Tyranni, Staters Blomstring og Staters Undergang, en Fordommelse, som ogsaa deri har beviist sine Frugter, at Flere af Nytidens ypperste Statsmænd, navnlig i England ere dannede ved fortsatte classiske Studier. Vor Tids sædelige Ideal er meget forskjelligt fra Oldtidens. Hvilken Forskjel er der saaledes ikke mellem det Ideal af moralsk Frihed, moralsk Selvstændighed og Uafhængighed, der foresvævede de gamle Stoikere, og det Frihedsideal, der foreholdes en Christen under Frelserens Kors! Og dog, naar Billedet af Oldtidens store og ædle Mænd optages i det ungdommelige Sind, hvor virker det da ikke til at berede Veie for høiere Sædelighed og Fasthed i Charakteren! Thi vistnok erkjende vi, at Hedenskabets Dyd trænger til Christendommens Daab; men ingenlunde kunne vi erkjende, at Hedningernes Dyder kun ere glimrende Vaster, og Mænd som en Aristides den Retfærdige, en Epaminondas, en Socrates ville altid staae som Typer, der pege hen til et Høiere, der skulde komme, som Ferløbere for det høiere Menneskehedens Ideal, der ved Christendommen blev aabenbaret, som styrkende og rensende Exempler paa sædelig Villieskraft, paa Aandens Seier over den lavere Natur; og med Rette har saaledes en gammel Hu-

manist betegnet Socrates som en Johannes den Døber paa Hedenskabets Standpunct. Vor Tids æsthetiske Ideal er meget forskjelligt fra Oldtidens. Den romantiske Poesie har en langt større Dybde og Inderslighed i Følelsen, den moderne en større Tankerigdom og sjælelig Reflexion. Dog vil den antike Poesie altid beholde sin uforgængelige Betydning for Dannelsen ved den strenge Skjønhedens Lov, der bereder Vei for Aandens høiere Frihed. I denne Betydning sig vi, at Skolen fører sine Disciple gennem Oldtid til Nutid; i denne Betydning sig vi, at den lærde Skole har en historisk Character. Og hvor vigtigt det end monne være at have en naturvidenskabelig Erkjendelse, at kjende Jordklodens Stilling i Universet, dens Forhold til Himmeligemerne, langt vigtigere er det dog at kjende Frihedslivet paa Jordkloden, at kjende Menneskeaaandens Forhold til de Stjernebilleder, hvilke vi kalde Ideer og Idealer, deres Dpgang og Nedgang i Menneskeslægten! Naturvidenskaberne skulle heller ikke være fremmede for den lærde Skole, og den naturvidenskabelige Erkjendelse har jo i Nutiden vundet en Udvidelse, hvorom Oldtiden ikke har havt nogen Anelse, har i den synlige Skabning, den synlige Kosmos ladet os gjøre Indblikket i en Uendelighed, som var tilsløret for de Gamle. Dog troe vi at burde ønske den lærde Skole tillykke, naar den i sit Forhold til Naturvidenskaberne vil søge sin Styrke i sin Begrændsning. Vi kunne tænke os en anden

Skole, hvis Fundament er Naturvidenskaberne og som i flere Henseender vil kunne have Fortrin for den lærde Skole. Men den lærde Skole har sit rette Omraade, sit Hjem i Ordets og Aandens Verden, kan ikke uden at blive sig selv utro, uden at fornegte sin Bestemmelse taale, at et Andet dermed sideordnes.

Det er kun i korte, flygtige Anthydninger jeg her har kunnet tale. Dog haaber jeg, at det af det Anthydede vil fremgaae, hvorfor vi ønske, at den lærde Skole fremdeles maa blomstre iblandt os. Vi kjende jo vistnok den Tænkemaade, der ideligt fører det Nyttige og det Practiske i Munden og henregner Videnskabten til det Unyttige. Det er vor modfatte Overbeviisning, at den videnskabelige Dannelse, der grundlægges i den lærde Skole og fortsættes ved Universitetet, og ved hvilken der stiftes Bekjendtskab med store Tider, store Mennesker og store Tanker, som Menneskeaaanden har tænkt over sig selv og sine egne Vilkaar, i høi Grad er af indgribende practiff Betydning, fordi den udvikler Aandens høiere Kræfter, udvikler det frie omfattende Blik paa Livet, uden hvilket den practiff Betragtning saa let bliver hildet i smaalige, indsnævrende Synspuncter; fordi den tjener til at befæste den Tænkemaade, der erkjender, at Menneskelivet har et andet og høiere Maal, end de saakaldte materielle Interessfer, andre og høiere Spørgsmaal at besvare end dette: hvad skulle vi æde, og hvad skulle vi drikke, og hvormed skulle vi klæde os? Det er

tilvisse skjönt og glædeligt, naar et Folk skrider frem i udvortes Velstand og udvortes Naturbeherstelse. Men det er ikke glædeligt, naar Kunst og Videnskab gaaer tilbage, naar de høiere Livsformaal ringeagtes. Dog have vi bedre Forhaabninger for vort Fædreland, bedre Forhaabninger for vort Folk, der vel er lidet iblandt Folkene, men i Landsdannelse ikke staaer tilbage og i Landens Rige har givet sig Vidnesbyrd der pege hen til en rigere Fremtid. Og for at blive ved det, som her er det Nærmeste, fra denne Skole, fra Frederiksborg Skole ere der udgangne Mænd, paa hvis Arbeider i Kunst og Videnskab Fædrelandet kan pege hen med ædel Stolthed, ja hvis Navn Europa nævner med Hæder. Derfor glæder det os, at der for denne Skole fremdeles bestiktes Lærere, der kunne og ville arbeide i den samme Land, arbeide for at Skolens Fremtid maae blive dens Fortid værdig. Og derfor er det mig en Glæde, at jeg nu paa mit Embedes Vegne høitideligt skal forkynde med hvilken Adkomst den Land har overtaget sit Embede, hvem vi nu hilse som denne Skoles Forstander og Styrrer.

(Derpaa fulgte selve Indlættelsesacten.)